

DTİK

KORONA VİRÜS VE KÜRESEL EKONOMİYE ETKİLERİ

1 Nisan 2020

DTİK

Koronavirüs ve Küresel Ekonomiye Etkileri

1 Nisan 2020
Zoom Online Konferans Sistemi

Moderatör

- Süheyla Tayla, Mercury

Panelistler

- Nail Olpak
DEİK Yönetim Kurulu Başkanı, DTİK Başkanı
- Prof. Gökhan Hotamışlıgil,
Harvard Üniversitesi JS Simmons Genetik ve
Metabolizma Profesörü
- Prof. Daron Acemoğlu
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü İktisat Profesörü

**Kayıt Yapan Toplam
Katılımcı Sayısı: 592**

TOPLANTI NOTU

Mercury Uluslararası Birimi Başkan Yardımcısı Süheyla Tayla moderatörlüğünde, DEİK-DTİK Yönetim Kurulu Başkanı Nail Olpak, Harvard Üniversitesi JS Simmons Genetik ve Metabolizma Profesörü ve Sabri Ülker Merkezi Başkanı Sayın Profesör Gökhan Hotamışlıgil ve MIT Ekonomi Bölümü Profesörü Sayın Daron Acemoğlu'nun katılımlarıyla "Koronavirüs ve Küresel Ekonomiye Etkileri" online semineri, 1 Nisan 2020 tarihinde 592 kayıtlı katılımcıyla gerçekleştirildi.

Nail Olpak
DEİK/DTİK Başkanı

“Covit-19” daha önce hiç karşılaşmadığımız küresel ölçekli yeni bir sınav. Muhtemelen bundan sonraki tarihsel sürecin, COVID-19 öncesi ve sonrası şeklinde ayrılacağı bir dönüm noktasındayız.

Hem bireyler, hem de işletmeler için yeni bir dünya düzeninin ufukta görüldüğünü hissediyoruz. O zaman, salgın sürecinin tamamlanmasını beklemeden, bugüne yönelik önlemler kadar, o gün gelmiş gibi, bugünden geleceğe yönelik zihinsel ve fiziksel hazırlıklarımızı da yapmamız gerekiyor.

Öyle görünüyor ki, yaşama şeklimiz radikal anlamda değişecek. Uyuma alışkanlıklarımızdan yemek alışkanlıklarımıza kadar geniş bir değişim geliyor gibi. Yiyecek seçiminden, restoran kullanma alışkanlıklarımıza kadar, her an her yere uçmayı gündelik hale getirdiğimiz veya bir şehirden öbürüne araçlarımızla sanki diğer mahalleye gidermişiz gibi gidip geldiğimiz yaşam şeklinden, çok daha seçici seyahat alışkanlıklarına veya tarzlarına bir geçişimiz olacak mı? En büyük stadyumun nerde olduğunun anlamını kaybettiği, en yüksek binalarda oturma- nın, en fazla kişi taşıyan asansörlerin anlamsızlaştığı bir dünyaya göz açtık hepimiz.

Sabit kira getirisi hesaplarının bir anda tepetaklak olduğu, insanla temasın olmadığı bir para çekme mekanizması olan bankamatikleri kullanırken yaptığınız her fiziksel temasın bile sizde bir irkilme duygusu oluşturduğu yeni bir dünyadayız. Faiz, kur, altın, emtia fiyatı dengelerinin birbirine girdiği bir süreçte, yeni ekonomik sözcükleri öğreneceğiz zannediyorum.

Her adımımızda enflasyona endeksli konuşurken, o da neymiş, para basmak lazım ama o da yetmez ki ifadeleri, hangi parametreleri alt üst ediyor?

Herkes e-ticareti konuşurken, üretim ve lojistiğin durduğu bir dünyada, durmak zorunda kalan e-ticaretin ekonomik anlamı da sanki yeniden yazılmayacak mı?

Karşılaştığımız bu yeni duruma hep birlikte ayak uydurmamız. Biraz endişeli olsak da, tedbirlere bağlı kalarak, hem kişisel sağlığımızı, hem de işletmelerimizin sağlığını en az hasarla atlattık zorundayız ve bu iki konunun, aynı zamanda birbirinin tamamlayıcısı olduğunu vurgulamak isterim. İkinciye de başaramazsak, bozulan işletme sağlığı, dönüp toplumsal çöküntüyle bir kaosa ve her şeyin kaybına kadar gidebilir.

DEİK çatısı altında faaliyet gösteren Dünya Türk İş Konseyi-DTİK'in yaptığı tecrübe paylaşımının da son derece önemli olduğunu düşünüyorum. İzinizle, kısaca DTİK'ten de bahsedeyim. DTİK, bizim Diasporamızın İş Konseyi. İş insanı, akademisyen, sporcu, sanatçı, profesyonel ve STK'ların buluştuğu, tüm dünyada aktif platformumuz.

Üyelerimizin, etnik kökeni, inancı, sosyal yaşamı, siyasi görüşü birlikteliğimiz için engel değil, tam aksine gücümüze güç katan yanımız. Tek ortak noktamız, vatanımıza olan sevgimiz. Diasporamız, bizim için önemli bir kazanım. Diasporamızı, bir "beyin göçü" olarak değil, aksine, bir "beyin kazanımı" olarak değerlendirmek önemli bir bakışımız.

Prof. Gökhan Hotamışlıgil

Harvard Üniversitesi JS Simmons
Genetik ve Metabolizma Profesörü

SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN VERDİĞİ SINAV VE TIP DÜNYASINDA OLACAK DEĞİŞİKLİKLER

Koronavirüsü tanıdığımız bir virüs ailesinin tanımadığımız bir üyesi olarak tanımlayabiliriz. Bu salgın 100 yılda 1 görülen bir salgın olarak karşımıza çıktı. Her ne kadar bazı ülkeler açıklamasa da dünyadaki bütün ülkelerde şu an bu virüsün görüldüğünü biliyoruz. Vaka sayısı 1 milyona vardı, can kaybı 50 bine vardı ve iyileşen kişi sayısı bildiğimiz kadarıyla 200 bin civarında seyretmekte.

Bütün dünyada muazzam bir test problem olduğu için bu rakamlar aslında %100 gerçeği yansıtmıyor. Bu virüsü birkaç hastalık ile kıyaslayarak anlatmak gerekirse kızamık koronavirüse oranlar muazzam bir bulaşıcılığa sahip olmasına karşın öldürücülüğü Covid-19'a göre çok düşüktür.

Dünyanın niçin bu kadar aciz kaldığı hususuna gelirsek:

Covid-19'u taşıyan birisi, şu anki bilgilerimize göre, en fazla 2 kişiye bulaşabiliyor. Bu kızamığa göre çok düşük ama mevsimsel gribe göre yüksek bir oran. MERS ve SARS gibi salgınlarla karşılaştırıldığı vakitse öldürücülüğü daha düşük; grip ile karşılaştırırsanız çok yüksek. Bu verilere bakarak virüsün yayılma profilinin çok farklı olduğunu söyleyebiliriz.

SARS ve MERS'ten bir diğer farkıysa semptomlar belirmeden önce bulaşıcılığın gündemde olması. SARS çok daha öldürücü olmasına rağmen bulaşıcılık semptomlar ortaya çıkmasıyla başlıyordu. Böylelikle izolasyonu ve karantinası daha ba-

şarılı yönetilebilen bir hastalıktı. Elimizde bir ilaç ve aşı olmaması da acziyetin temel sebepleri arasında sayılabilir.

Dünyanın birbirine çok bağlantılı olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Gelişmiş olan dünyanın problemleri bir dönemdeyiz. BREXIT sorunu, Avrupa Birliğinin gelecek kaygıları, bilgi kirliliği, dezenformasyon, bilim erozyonu mevcut...

Pandemi çözümü kolay olan bir problem değildir ve birçok belirsizliği beraberinde getirir. İnsan ve yönetim faktörü parametreleri değiştirebiliyor. Hazırlık eksikliği vardı. Böyle durumlara hazırlık yapmak gereksiz görülmekteydi.

Çıkarılacak dersler noktasından gidersek en önemli şey bilimin öneminin ortaya çıkmasıyla devlet idarelerinde yetkinliğin önem kazanması. Uzakta duran tehlikeleri, bugünkü önlemlerle karşılamak pek makbul gözüküyor. Devletler bu alanda yatırım yapmaları gerekiyor. Örneğin iklim değişikliği sorunları... bu tip tehlikeler artık hayatımızın kısa vadeli önlem paketleri içerisinde değerlendirilmeli.

Pek çok ülkede "Problem global ama çözüm ulusal" gibi sloganlar göze çarpmakta. Halkı harekete geçirmek için bu tip sloganlar faydalı olabilir belki ama gerçek olan problemin küresel olduğu ve çözümün de küresel olması gerektiğidir.

Bundan sonraki dönemde uluslararası iş birliğinin önemli olacağını düşünüyorum. İnsanların başlarına geleni unutma eğilimli oldukları da aşikar, bunun olup olmayacağını ekonomik baskı belirleyecek.

Temel bilimci olmama rağmen halk sağlığı okulunda görev yapıyorum. Salgın sonrası, geriye itilmiş bir disiplin olan halk/toplum sağlığının öneminin artacağını, patlama yapacağını düşünüyorum. Yükselen, yeni çıkan hastalıklara karşı çalışmaların, yatırımların yapılması önem arz etmekte.

Artık dünyada askeri cihaza yapılan yatırımlar, tıbbi cihaz yatırımlarına dönüştürülebilir. Bu süreç biyolojik bir aracın, füzelerden, bombalardan, tüm savaş araçlarından daha etkili olduğunu tüm dünyaya gösteriyor. Bilimin geldiği pratik ilerleme sebebiyle bu konuya dikkat harcamakta büyük fayda olduğunu düşünüyorum.

ABD SAĞLIK SİSTEMİ VE AŞI KONUSU

Modellerin bir kısa bir de uzun vadedeki etkilerini düşünmekte fayda var. İkinci üçüncü dalganın daha güçlü olacağını gösteren modeller de var, çok daha kontrol altında olacağını gösteren de... Sadece bugünü kurtarmaya dayalı ekonomik, sosyal, politik, idari, bilimsel yaklaşımların önümüzdeki kısa vadeli süreçte bize daha pahalı olabilir. Bu bir kerede çözülebilecek bir problem değil. O sebeple bahsi geçen yaklaşımları doğru planlamak gerekmekte.

Amerikan sağlık sistemi zaten bu salgından önce de büyük sıkıntıları olan bir sistemdi. Maliyet yüksekliği sebebiyle, kapasite her zaman sınırdan tutuluyor. Hastaneler, ortalama kapasitelerin %95 ve üzeri olarak çalışıyorlar. Yani maliyet yüksekliği sebebiyle, ek bir kapasite üretmeden sağlık sistemi içerisinde ayakta kalmak üzerine kurulu bir sistemleri var. Diğer gelişmiş ekonomilerle karşılaştırıldığında vakit kişi başına düşen doktor, yatak sayısı çok düşük. Sistem içerisinde büyük bir eşitsizlik var.

Sağlık sistemindeki büyük ekonomik açıklık, maliyet ve kapasite ilişkisine dayalı sorunlar mevcut. Bu aynı zamanda etkinliğin azalması problemi de yaratıyor. Sistemdeki sıkıntıların insan sağlığına çok dramatik bir şekilde yansımalarını bu salgınla görmekteyiz.

Salgın sonrasında Amerikan sağlık sisteminde bir reforma gidilip gidilemeyeceğini açıkçası bilemiyorum. Muhakkak gündeme gelecektir, önümüzde seçimler de var. Ancak, sağlık sistemleri ve çözümler arasındaki korelasyonlar çok zayıf. Mesele İtalya'da sosyal bir sağlık sistemi, kişi başına daha fazla yatak ve yoğun bakım ünitesi kapasitesi var ancak bulunduğu durumu hepimiz görüyoruz. Kişisel fikrim buradaki sistemin değişmesi yönündedir. Şu an Harvard Üniversitesi'nde profesörüm ama eldiven veya maskeye ihtiyacım olsa, elimde yok.

Aşı bulunmasının niçin zor olduğunu birkaç maddede açıklamak gerekirse:

- Tanımadığımız bir virüsle karşı karşıyayız.
- Hangi yöntemle geliştirilmesi gerektiğini bilmiyoruz.
- Virüsün hangi parçalarını kullanıp bağışıklık sistemine tanıtılması ile cevap alınacağını bilmiyoruz.
- Güvenlik – Etkinlik – Koruyuculuk aşamaları yapılmadan, bir aşı büyük kitlelerde asla kullanılamaz.

Çok iyimser olduğum noktalar da var. Virüsle ilgili üretilen bilginin yayılma hızı muazzam. Virüsün genetik haritası, protein haritası ve birbirleri ile olan etkileşim durumu rekor hızda belirlendi. Antikorların kimlikleri belirlenerek virüs üzerinde ne şekilde etkin olduklarına dair harita yayınlanmaya başladı. Ayrıca RNA'ya dayalı bir virüs olduğu için daha hızlı ve inovatif aşılar üretilebilir. Bununla uğraşan rekor şirket var. Çok fazla sayıda hasta olması da klinik testlerin hızlı ve efektif bir şekilde yapmasını sağlamaktadır.

SALGIN NE ZAMAN BİTER, TEKRAR GERİ GELİR Mİ?

“Bir zincirin kuvveti onun en zayıf halkasından başlar.” diye bir söz var. Her ülke belirleyici rol oynuyor. Zaman kehanetinde bulunamayız ama bu sürecin 1 – 1.5 yıl arası süreceğini öngörüyorum. Tabi ilaç bulunması oyunu tamamen değiştirecektir. Bulunana kadar birkaç yöntem benimsemeliyiz.

- Virüsün yayılmasında birinci dalgayı şiddetle baskılamak çok önemli. Pandemi varken kalp krizleri, kanserler durmuyor.
- Sürü bağışıklığı uygulanmaya çalışılırsa bunu kaldıracak sağlık kapasitesi hiçbir ülkede yok.
- Toplumun belli bir düzeyi virüse karşı bağışık hale gelene kadar “salgın kaçacak, biz kovalayacağız”
- Olabildiğince fazla test yapılması gerekmektedir. Serolojik testler bu süreçte çok önemli. Serolojik testin yaygınlaştırılmasıyla bunu atlattığımız ama atlattığımızı bilmeyen kişilerin normal yaşamlarına geri dönmeleri sağlanabilecektir.
- Bu salgın her ne kadar çözümü mümkün olan bir problem olsa da psikolojik ve sosyal bir travma yaratacağını da unutmamak lazım. Dolayısıyla bu geri dönüşler zaman içerisinde ve kademeli olarak gerçekleştirilmelidir.

Bütün ülkelerin eş zamanlı ve kuvvetli bir şekilde önlem alarak virüsü yenmesiyle sürü bağışıklığı usulünün benimsenmesi ihtimallerini iki ayrı uç olarak görüyorum ve mümkün senaryolar olmadığını düşünüyorum.

İnsanoğlunun tamamen steril, kimseyle temas etmediği bir toplum yapısına geçeceğimize inanmıyorum.

VİRÜS LABORATUVAR ORTAMINDA MI OLUŞTUR?

Bilimsel açıdan bu konuyla ilgili herhangi bir delil yok. Yapılmış detaylı çalışmalar var; virüsün tüm genetik yapısı harf harf ortaya çıkarılmış vaziyette. En güvenilir kaynaklardan gelen bilgiler virüsün yapay/oynanmış bir virüs olduğunu asla desteklemiyor. Böyle bir olasılığın peşine takılıp komplo teorileriyle vakit harcamaya gerek olduğunu düşünmüyorum.

TÜRKİYE'YE TAVSİYELER

Türkiye'nin acil olarak atması gereken adımlara bakarsak:

- Sağlık sisteminin güçlendirilmesi,
- Can kaybının kontrolü,
- Bunun için de sağlık kapasitesinin arttırılması ve doktorların korunması,
- İzolasyonun sosyalden sorumlulukta, zorunluya doğru kaydırılarak, tedbirlerin artırılması,
- Test sayısının arttırılması,
- Sahadan geri dönüşlerin hızlı alınması,
- Serolojik test çalışmalarına ağırlık verilmesi lazım. Türkiye bunu başara-bilecek bir ülke.

Tabii bunların yanında, hem devlet, hem üniversitelerin bazında bilime ve yetkinliğe yaptığı yatırımı çok üst seviyeye çıkarması, salgın hastalıklarla mücadele edecek merkezlerin kurması ve personellerin yetiştirilmesi çok önemli.

Prof. Daron Acemoğlu

Massachusetts Teknoloji Enstitüsü
İktisat Profesörü

YENİ BİR ÇAĞA MI GİRİYORUZ?

Salgının ekonomi üzerinde çok derin etkileri olacak. Salgına yakalanan insanların ekonomiye katkısı kayboluyor. ABD’de alınan önlemler nedeniyle nüfusun %50’si artık ekonomiye katkısı bulunmuyor. Bu da demek oluyor ki, ekonomik faaliyetler %30’a yakın azalmış durumda. Tedarik tarafı aksadığı gibi büyük bir talep daralması da mevcuttur.

ABD tarihindeki normal bir resesyonda firmaların %3’ü iflas etmektedir. Pandemi durumu, küresel çapta tüm dünyaya yayıldığı için, tedarik zincirini etkileyecek ve bu etki derinleştirecektir. Size malzeme veren insanlar batarsa, bu sistemi durdurabilir.

Pandemilerle uğraşmak hem sosyal hem ekonomik hem politik yetkinlik alanları bakımından çok zor konular ama kontrol altına alınabilir. Bu kontrolü sağlamanın en önemli noktası sosyal mesafeyi korumaktır. Bunu korumazsanız, katlanarak artıyor ve hastalıklı nüfusa müdahale etme kapasiteniz ortadan kalkıyor. Çin’de neredeyse normal hayata dönmelerinin sebebi, bu önlemi çok sert almalarında kaynaklanıyor.

Önemleri iyi sağlarsanız, Çin, Güney Kore, Singapur ve Tayvan’da olduğu gibi devlet ve sivil toplum arasında yeni teknolojilerle sosyal önlemler artırılarak, ekonominin düzelerek geri döneme hızının artırılacağına gördük. Kolay bir yol değil ama mümkün.

Tabii bunların işe yaradığını birinci dalgada görüyoruz. İkinci, üçüncü dalgalarda bu önlemler uygulanabilecek mi, nasıl sonuçlar verecek bunlardan emin değiliz.

Dünya'da yayılmasında çok değişik dinamikler var. Zor bir dönemden geçsek de sosyal ve politik olarak umut var. Epidemolojik olarak da umut var. Organize olup, çalışıp, anlayıp hareket ederek ulaşabileceğimiz şeyler.

ULUS DEVLETLERİN OTORİTERLİĞİ ARTACAK MI? DÜNYA'DA LİDERLİK YARIŞINDA DURUM NE OLACAK?

Küresel sosyal ve politik sistemin değişmemesi mümkün değil. Farkına varıyoruz ki, dünyada devlet kurumları çok iyi çalışmıyorlar. Sağlık sisteminde büyük boşluklar var. Daha da önemlisi devletin ekonomi ve sosyal hayattaki rolü çok artmış durumda. Çin'de bile, eskiden olan baskı durumunun üstüne çıktı. ABD'de de bu şekilde çok daha hızlı bir şekilde yapılması gerekiyordu.

Küreselleşmenin 2 yönünü görüyoruz. Küreselleşme olmasaydı, Çin'den bir virüs bu kadar hızlı dünyayı dolaşamazdı. Aynı zamanda küreselleşme sayesinde, birçok ulustan bilim adamlarının aynı hedef uğruna bir araya gelebildiler.

Benzer sorunları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa yaşadı. O dönemde de ekonomide vergiler üzerinde büyük bir devlet kontrolü vardı. Özellikle Büyük Buhran sonrasına gelindiği için, ekonomik belirsizlikler çok üst düzeydeydi. Birçok ülke refah devleti kurmayı planlamaya başlamıştı. İngiltere’de kurulan bir kurulla, bugünün çalışma ve üretme koşulları belirlendi.

Ekonomist Friedrich Hayek, bu kurallara tepki olarak bir kitap yazdı ve “devletin ekonomik gücünü artırırsa, demokrasinin zayıflayacağı” tezini savundu. Fakat İsveç örneğinde olduğu gibi görüyoruz ki bu yanlışlanabilir. Çok daha iyi bir refah devleti kurmanın, çok daha iyi bir sağlık sistemi kurmanın ve çok daha demokratik kurumlara sahip olmanın mümkün olacağı görüldü. Sivil toplum da bu kuralların uygunluğu karşısında demokrasiye daha fazla katılım gösterdi ve demokratik derinleşme oldu.

En hazırlıklı ülkeler görüyoruz ki, Güney Kore ve Tayvan. Ve yine görüyoruz ki bu sonuçlar, devlet ve sivil toplum arasındaki bağların doğru kurulmasıyla, bu bağların doğru çalışmasını sağlayan teknoloji şirketleri aracılığıyla alındı.

Bu dönemi nasıl kullanacağımız bizim elimizde. Dersek ki, devlet Çin gibi totaliter olmalı, bu gerçek olur. Dersek ki Güney Kore gibi Tayvan gibi aktif bir sivil toplum aracılığıyla en doğru sonuçlara varırız, bu da bizim elimizde.

PANDEMİ SONRASINDA DÜNYAYI NASIL BİR KRİZ BEKLİYOR? AŞIRI LİKİDİTE KÜRESEL EKONOMİYİ NASIL ETKİLİYECEK?

Fed’in politikaları, zaten 2008’de ortaya çıkan global kriz zamanı başlayan politikaların devamı. Tabi ki çok daha hızlı ve etkin politikalar uygulanması gerekiyor çünkü 2007-2008 krizi bunun yanında hiçbir şeydi. Şu anki 2 Trilyon Dolarlık bütçeye ve daha üzerine bütçeler gelecek, bunlara bakarsak önemini anlayabiliriz.

Bunu kısa değil, orta vadeli olarak düşünmemiz lazım. Para politikası da, vergi ve harcama politikaları da dinamik olarak değişmesi lazım. Tedarik zincirinin çok kuvvetli bir şekilde desteklenmesi lazım. Örneğin şirketlerin vergi vermemeleri, ödeyemedikleri ücretlerin devlet tarafından ödenmesi gibi önemlerin lazım.

Hiç değilse, ekonominin bir kısmını yavaş yavaş tekrar çalıştırılması, iyileşen hastaların tekrar işe dönmesi gerekiyor. Sosyal mesafe politikaları 1 – 2 sene daha uygulanması gerekmektedir.

Bunun küreselleşme üzerine çok büyük etkileri olacak. Afrika'ya virüs yeni yeni gidiyor, Türkmenistan belirsiz... Amerika ve Avrupa'da kontrol etseniz dahi, bilmediğimiz coğrafyalardan tekrar ikinci dalga halinde gelmesi mümkün. Bağışıklığı düşük olanları tekrar etkileyecektir.

Devletle ekonomi arasındaki ilişki değişecektir. Virüs, en büyük problemlerden birini ortaya çıkartıyor. Yetkinliğin azaldığını gösteriyor. Sağlık problemleri olarak, ekonomik faaliyetlere müdahale olarak çok daha fazla yetkinlik geliştirmeliyiz. FED'in hızlıca ve doğru müdahale etmesinin sebebi, dışarıdan etkinin daha az olmasıdır.

TÜRKİYE'YE TAVSİYELER

Aslında Türkiye'ye yapılacak tavsiyeler, tıpkı sağlık tavsiyelerinde olduğu gibi, Avrupa ya da başka ölkelere yapılacak tavsiyelerle aynı. şirketlerin ve iş gücünün üzerine gelen baskıları azaltmak çok önemli. FED'in "sınırsız" gösterdiği reaksiyon gibi, bütün ölkeler de benzer bütçeler oluşturmalı.

Sağlık sistemini güçlendirmek, insan hayatını kurtarmaya önem vermek birinci öncelik olmalı. Doğru insan kaynaklarını kullanmak elzemdir.

DTİK

DÜNYA TÜRK İŞ KONSEYİ

BAŞKAN

Nail OLPAK

GENEL SEKRETER

Caner ÇOLAK

GENEL SEKRETER YARDIMCISI

Merih KEPEZ ÖRNEK

İş Konseyi Koordinatörü

Murat Can MENTEŞ

mmentes@deik.org.tr

İş Konseyi Koordinatörü

Canan SAYAR İPEK

csayar@deik.org.tr

**DTİK Üyeliği İçin Lütfen
Tıklayınız.**

**Webinarımızın kaydını izlemek
için lütfen tıklayınız.**

